

Historische Kring Losser (HKL)

De Historische Kring Losser zet zich sinds haar oprichting in 1969 in voor het behoud van het cultuur-historische erfgoed van de gemeente Losser (vooral van de dorpen Losser, Overdinkel en Glane), het vastleggen van informatie in publicaties en andere (audiovisuele) media en het organiseren van lezingen en exposities. Hierdoor blijft de kennis van het verleden actueel en wordt toegankelijk gemaakt voor een breed publiek.

Correspondentieadres:

Hogeweg 36
7582 CH Losser
Email: secretaris@historischekringlosser.nl
Website: www.historischekringlosser.nl

Bankrekening t.n.v. Historische Kring Losser

IBAN: NL 35 RABO 0337 3080 98
BIC: RABONL2U

Bestuur

Voorzitter

Thea Evers* Dr. Staringstraat 7 7582 BL Losser 053 5382613

Secretaris

Georg van Slageren* Hogeweg 36 7582 CH Losser 053 5382850

Penningmeester

Harry Dekkers Ludgeruslaan 12 7581 DD Losser 053 5387993

Leden

Peter Heerink Hogeweg 125 7582 CC Losser 053-5360520

Gerda Hogebrink Lutterstraat 55 7581 BT Losser 053 5381291

Andries Kuperus* Dr. L. de Bruijnstr. 12 7582 AA Losser 053 5383196

Chris Meekers Allemansweg 52 7582 HL Losser 053 7519669

Bennie Nijhof Kerkhofweg 195 7586 AD O'dinkel 053 5382778

Jack Scholtens* Heidehof 54 7581 VJ Losser 053 5385756

André van der Veer Willibrordlaan 38 7581 DT Losser 053 5383192

*) Redactie van Oet Dorp en Marke

Aangevuld met: Sietse Smit, Scholtinkstraat 54, 7581 GS Losser (053 538 6834)

Oet Dorp en Marke Losser

Wordt aan het eind van elk kwartaal toegezonden aan de leden van de HKL.

De jaarcontributie bedraagt € 15,00 (bij postverzending € 18,00) per jaar.

Overname (geheel of gedeeltelijk) en publicatie van artikelen is alleen toegestaan met toestemming van de redactie en bronvermelding.

ISSN: 1568-4711 (Oplage 1.100 ex.) (Druk: Drukkerij Jansen Losser)

Omslagfoto: Willem Game (1903-1981) uit Overdinkel stelde zijn leven in dienst van de communistische idealen en maakte van 1946-1974 voor de CPN deel uit van de Losserse gemeenteraad. Als eenling was hij eerst omstreden en geminacht, maar later groeide hij uit tot een raadslid, bij wie de mensen niet op de partij stemden maar op de persoon. Zijn leven en werk komen in dit nummer van Oet Dorp en Marke uitgebreid aan bod.

Inhoudsopgave

<i>Historische Kring Losser (HKL)</i>	<i>1</i>
<i>VAN HET BESTUUR</i>	<i>3</i>
<i>AGENDA.....</i>	<i>5</i>
<i>WILLEM GAME, COMMUNIST MET HART EN ZIEL</i>	<i>6</i>
<i>Thea Evers</i>	

Fotoverantwoording:

Tenzij anders vermeld zijn de foto's afkomstig uit het archief van de HKL.
Recente foto's zijn gemaakt door Andries Kuperus.

Jaarvergadering

De HKL is een stichting (die geen leden kent) en daarom noemen wij onze jaarlijkse bijeenkomst geen ledenvergadering. We gedragen ons echter als een vereniging en daarom bespreken we het financiële (en al ons andere) wel en wee tijdens een jaarvergadering met onze contribuanten. In het bijna 50-jarig bestaan is het eigenlijk altijd over 'wel' gegaan' en dat was op 23 april 2017 niet anders. U hebt er in het jaarverslag 2016 dat in de vorige editie van Oet Dorp en Marke is opgenomen alles over kunnen lezen. Voor wie geïnteresseerd is in de cijfers over 2016 verwijzen wij naar de informatie op onze website, die is opgenomen onder het tabblad ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling, want dat zijn wij: een 'fiscaal begunstigde' instelling. Dat is gunstig voor u en voor ons als u ons financieel steunt. Hoe gunstig dat is kunt u daar ook lezen. En als u er niet uitkomt belt of mailt u gewoon onze secretaris).

Na de jaarvergadering hebben wij met een volle bus (50 personen) een uitstapje gemaakt naar het Vliegveld Twente.

Contributieverhoging

Met het oog op een te verwachten kostenstijging is tijdens de jaarvergadering besloten om de contributie met ingang van het jaar 2018 te verhogen naar € 17,50 (was € 15,00). Bij postverzending van Oet Dorp en Marke bedraagt het nieuwe contributiebedrag € 21,50 (was € 18,00).

De te verwachten kostenstijging is onder meer het gevolg van een andere huisvestingssituatie, waarmee we naar verwachting in 2018 te maken gaan krijgen. We zijn met het Gemeentebestuur al enige tijd serieus in gesprek over huisvesting in het in aanbouw zijnde Kulturhus. Behalve uit een contributieverhoging denken we de meerkosten ook te kunnen dekken uit meer sponsorbijdragen (meer advertenties in Oet Dorp en Marke).

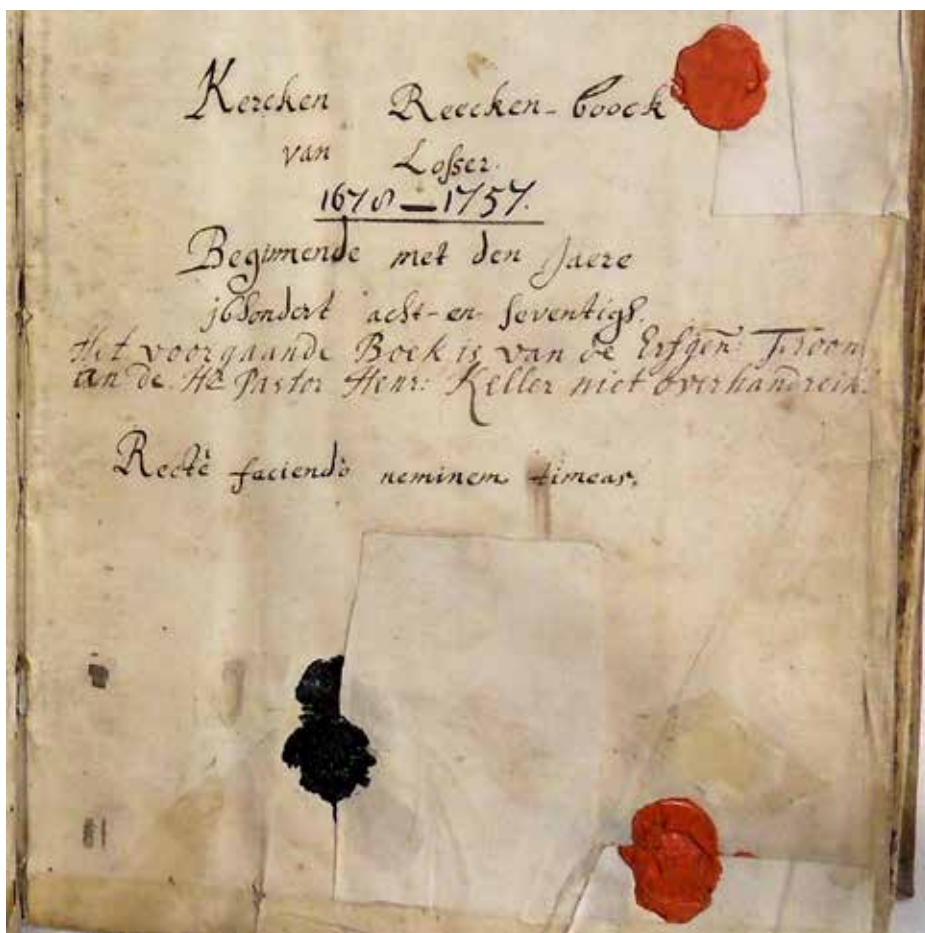
1000-ste lid

In de afgelopen maanden hebben we bij verschillende gelegenheden al 'rondgebazuind' dat we hard op weg waren naar ons 1000-ste lid. Op 1 april (!) was het eindelijk (we bedoelen 'al') zo ver. Dat betekent dat we, zonder daarvoor bijzondere acties te hebben gevoerd, in het eerste kwartaal alweer 19 leden erbij hebben gekregen. De naam van de gelukkige houden we nog even geheim. Die maken we op zaterdag 24 juni bekend. We zullen hem/haar dan samen met het 999-ste en het 1001-ste lid in het zonnetje zetten. We zijn op die laatste zaterdag van juni met een (boeken)kraam present tijdens de Boerenmarkt (10.00 tot 16.00 uur). Die kraam staat bui-

ten voor Grand Café Smit. Binnen vertonen we filmpjes en PowerPointpresentaties en wellicht kan er ook nog een kopje koffie voor rekening van de HKL vanaf.

Het kasboek van de dominee

Een nieuwe boekuitgave van de HKL

Onder de titel 'Het kasboek van de dominee' zal volgens planning eind oktober 2017 een nieuw boek verschijnen. Het boek is geschreven door Frans Jacobs, van wie de HKL in 2014 ook al 'Recht en onrecht in de Marke Losser' heeft gepubliceerd. De nieuwe publicatie is in zekere zin een vervolg op het boek uit 2014 en zal dezelfde mooie vormgeving krijgen. Het boek is het resultaat van onderzoek in de 'kerkenrekenboeken' van de Hervormde Gemeente Losser, onderzoek dat eerst mogelijk werd nadat de boeken door

Andries Kuperus zijn gefotografeerd, wat honderden documenten opleverde. Het blijkt dat de administratie van de kerk van 1678 tot begin 19de eeuw niet alleen in cijfers werd gevoerd maar ook in de vorm van vele verhalen. Deze verhalen hebben raakvlakken met de Marke maar vertellen ook veel over het dorpsleven in die twee eeuwen. Dat dorpsleven werd voor een belangrijk deel gekenmerkt door twisten tussen protestanten en katholieken, maar ook door geschillen tussen een rijke bovenlaag en de boeren uit de Marke. En zelfs twisten binnen de Hervormde Gemeente waren, zo lijkt het soms, aan de orde van de dag. Frans Jacobs is er weer in geslaagd de krenten uit een 'rijstepap' aan informatie te halen en heeft een mooi boek geschreven. Zo heeft Jacobs ook originele gedachten ontwikkeld om te verklaren waarom Losser niet protestant is geworden, maar grotendeels katholiek is gebleven.

Bij voorintekening (mogelijk tot 31 augustus 2017) is de verkoopprijs van het boek € 15,00. De normale verkoopprijs zal € 20,00 bedragen. Voor meer informatie: zie de bij deze editie van Oet Dorp en Marke gevoegde folder.

AGENDA

Gedurende de zomermaanden zijn er geen ledenavonden, maar wel zult u de HKL bij de volgende gelegenheden 'op straat' tegenkomen.

- Zondag 18 juni: op de Oldtimershow op het terrein van de Steenfabriek;
- Zaterdag 24 juni: tijdens de Boerenmarkt', voor- en in Grand Café Smit (huldiging 1000-ste lid');
- Zaterdag 8 juli: Tijdens het Euregiofeest in Overdinkel;
- Vrijdagmiddag 1 t/m zondagmiddag 3 september tijdens het Brueghelfeest in Losser.

WILLEM GAME, COMMUNIST MET HART EN ZIEL

Wanneer je vanuit Losser Overdinkel binnenrijdt, ligt als tweede straat links de Willem Gamestraat. Huidige generaties brengen de naam Game direct in verband met het voormalige horecabedrijf Saksenstal Gerrit (Game) met het bijbehorende Grenshistorisch Smokkel- en Textielmuseum, opgebouwd door de latere generaties. Het horecacomplex ging op 16 augustus 2012 in vlammen op.

Maar wie was Willem Game? En waarom was hij blijkbaar zo gerespecteerd en geliefd in Overdinkel dat er een straat naar hem genoemd is?

Willem (Wilhelmus Petrus) Game werd geboren 26-2-1903 te Breda. Zijn vader, Gerrit-Jan was een zwervende paardenhandelaar, geboren te Weerselo, 6-8-1864. Hij woonde later in Duitsland, maar kwam in 1914 met zijn gezin uit Nordhorn naar Oldenzaal en een jaar later naar Losser. Willem was toen 12 jaar. Het gezin telde 16 kinderen. In de begintijd in Losser waren er nog negen thuis. Het was ellende en armoede in die tijd.

Op een morgen was er geen brood meer in huis. Moeder stuurde Willem naar de Armeenzorg in de pastorie, want zij waren katholiek. Hij kreeg twee kwartjes van de pastoor, maar moest nooit meer terugkomen... . Willem is ook nooit meer teruggegaan, maar werd zich wel bewust van het onrecht dat er heerste en dat zijn familie niet de enige was die honger leed. Het was de tijd van de Eerste Wereldoorlog en de armoede werd alleen maar erger. Twee kwartjes werd niet veel later de prijs van de 'eenheidsworst', het enige vlees dat er op last van de regering nog te koop was.

In 1915 sloten de Duitse fabrieken. Door aanvoerproblemen in de oorlog lag een deel van de Nederlandse economie ook nagenoeg stil. Ook de textielindustrie kwam zonder grondstoffen te zitten, zodat tegen het einde van de oorlog bijna alle katoenfabrieken in Twente de poorten tijdelijk moesten sluiten. Iedere morgen waren er zo'n 1500 textielarbeiders bij Overdinkel en Glane de grens over getrokken. Dat arbeidersleger werd een smokkelleger. Willem zal daar ongetwijfeld aan mee hebben gedaan, zeker toen hij wat ouder was.

Hij was zich dus al jong bewust van het sociale onrecht. In 1916 ging hij al naar een bijeenkomst van de arbeidersbeweging in Losser. Toen hij thuis kwam kreeg hij klappen. Katholiek en Rood, dat ging niet samen.

Willem wilde bouwvakker worden en om het opperen te leren gapte hij zeventien stenen om er mee te oefenen. Dikwijls was er geen werk en gingen de werklozen stempelen en naar de werkverschaffing. Willem was dan vaak in het veld te vinden met een fret om konijntjes te vangen.

De 'sociale strijd' vond ook plaats in Losser. De bewoner van dit pand aan de Gronausestraat 'in de Nes', zoals ze toen zeiden, vond één verkiezingsaffiche van de SDAP (Sociaal Democratische Arbeiderspartij) duidelijk niet genoeg. 'Stemt Albarda'. Op de gevel hebben tegenstanders gekalkt: 'Hier woont zeker een partijgenoot?' De foto is waarschijnlijk genomen in 1913. De latere minister Willem Albarda (1857-1957) kwam toen in de Tweede Kamer, vanuit het kiesdistrict Enschede.

Op negentienjarige leeftijd trouwde Willem Game met Grietje Leeuw (geb. 11-02-1903 te Giethoorn) en ze gingen in Overdinkel wonen. In 1922 werd hij lid van de Sociaal Democratische Partij, die in 1935 werd omgedoopt tot Communistische Partij van Nederland (CPN). In de overwegend katholieke gemeente Losser plaatste hij zich daarmee buiten de dorpsgemeenschap. Als zijn zus hem dan op straat tegenkwam, spuugde ze voor hem op de grond, zo wordt verteld. Maar dat schijnt later wel goed gekomen te zijn.

*Willem Game met
zijn vrouw Grietje
Leeuw.*

Zoals gezegd zal Willem ongetwijfeld gesmokkeld hebben. In de Twintiger jaren 'haalde' hij op verzoek een fiets met motor uit Duitsland voor de bekende pastoor Osse van Beckum, een broer van de Osse's in Losser, de eigenaren van steenfabriek De Werklust. Twee andere pastoors wilden ook zo'n fiets. En dat kwam in orde. Rood en Rooms ging op dit gebied blijkbaar wel samen. Maar misschien betekent 'haalde' in dit geval gewoon legaal ingevoerd. Pastoor Osse is met die fiets wel eens in Losser geweest, maar het voertuig beviel hem helemaal niet. Hij belandde regelmatig in de sloot. De motorfiets werd hem steeds de baas en hij kocht al snel een gewone Raleigh met Brookszadel. De ritten duurden dan wel langer, maar waren veel plezieriger. Christianus Egbertus Osse stierf op 6 september 1940 tijdens een bezoek aan zijn broers in Losser, nadat hij daar per fiets naar toe was gereden.

Willem Game organiseerde voor de partij vergaderingen en optochten. Zo trokken de communisten dan op een zondag vanuit Enschede naar de Losserse Zandbergen en brachten daar de middag door, luisterend naar toespraken. Het kwam ook voor dat er onderweg ruiten werden ingegooid bij een werkgever of huurbaas, die zich in hun ogen niet juist had gedragen.

Zo werd het smokkelen geromantiseerd. Maar zo was het niet. Er werden ook mensen bij doodgeschoten.

Willem was blijkbaar een begenadigd spreker. In 1938, op zondagmiddag 28 augustus, mocht hij een redevoering houden op een grote openluchtmeeting in Enschede, samen met Ko Beuzemaker de voorzitter van de CPN, met als motto 'Nederland vrij van fascistische dwingelandij!' Game sprak 'van hart tot hart', aldus de krant.

In Duitsland was Hitler in 1933 aan de macht gekomen. Linkse partijen zoals de CPN keerden zich direct tegen het nationaalsocialisme en fascisme. Willem verspreidde propagandamateriaal en kwam terecht in een organisatie, die Duitse politieke vluchtelingen over de grens hielp. Zijn eerste vluchteling was een priester, pater Schmidt, via een contactman in Gronau.

Willem verhaalt over een poging om hem te willen vergiften in Enschede. Hij kreeg iets te drinken aangeboden door twee mannen, maar moest 'eerst even buiten gaan kijken'. Dat vertrouwde hij niet en hij ging snel met de bus naar Overdinkel. De Gestapo opereerde wel vaker over de grens en hen werd weinig in de weg gelegd.

De CPN-krant 'De Waarheid' van 07-03-1946 blikt terug op deze tijd:
'Waar thans paarden en koffie worden gesmokkeld werden eens vele mensenlevens gered.'

Er is een tijd geweest, dat er wel iets anders dan koffie en paarden de Nederland-Duitse grens passeerde: politieke vluchtelingen. Dat was in de jaren 1933-1940. In Overdinkel woonden Willem Game en de drie broers Klijnsma, Jan, Bernhard en Fokke. Deze vier communisten stelden zich tot taak zoveel mogelijk vervolgte Duitsers uit de klauwen van het fascisme te redden. Communisten, sociaal-democraten, katholieke en andere illegale werkers, door de nazi's gezocht, kwamen naar Gronau, dat op weinige minuten gaans van Overdinkel in Duitsland ligt, en werden door de vier mannen naar Nederland geleid. Ook bij Glanerbrug werden vluchtelingen over de grens geholpen ... Overdinkel bleef jarenlang het belangrijkste punt langs de gehele Nederlandse grens.

In 1936 werd de jeugdige Bernhard Klijnsma door twee Gestapo-agenten, die zich als vluchtelingen uitgaven, in een val gelokt en gearresteerd. Nu, in 1946, ligt Bernhard Klijnsma thuis in bed, niet in staat tot lopen. De S.S. heeft zijn rug kapot geslagen ... Fokke Klijnsma sneuvelde in Spanje'.

Ook Willem's vrouw was actief in de CPN. In 1934 na het Amsterdamse Jordaanoproer, moest Grietje in Almelo terecht staan als verdachte van het verspreiden van manifesten met opruiende inhoud. Er zou, volgens de dagvaarding o.a. in het manifest staan: 'Organiseert schoolstakingen. Weest solidair met den strijd in Amsterdam' enz. De Jordaan was toen een verloederde buurt voor het 'mindere volk' en de armoede was door de economische crisis nog groter geworden. De toch al lage uitkeringen werden nog verder verlaagd en er werd honger geleden. In de zomer van 1934 waren de werklozen in opstand gekomen. Hun verzet, dat door de communisten werd gesteund, werd brutaal neergeslagen. Er vielen vijf doden en er waren tweehonderd gewonden. Maar de communisten verdriedubbelden hun aanhang.

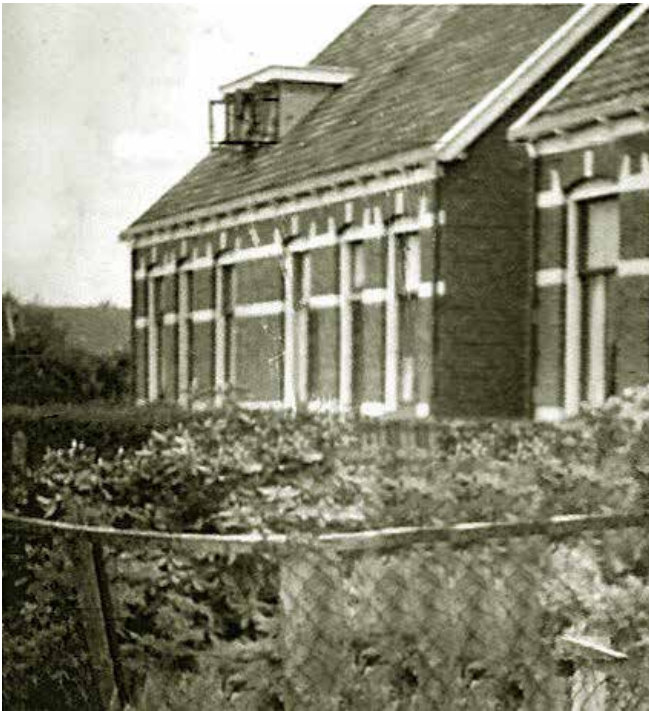
Gezinnen woonden soms nog in een woonkeet. Er was een nijpende woningnood. De latere miljonair Tjibbe Knol ging in Overdinkel woningen bouwen, die hij bij voorkeur verhuurde aan grote gezinnen. Door de gedwongen winkelnering, waarbij de huurders dan ook in zijn winkel de boodschappen moesten halen, leverde hem dat het meeste op.

In 1939 komen zowel Willem als zijn vrouw voor op de officiële lijst van links-extremistische personen:

Game, Willem. Overdinkel (Losser). Arbeider. Voorzitter afdeling CPN (1938). Kandidaat Provinciale Staten voor de CPN (1939).

Game-Leeuw, G. 11-02-1903 Giethoorn. Overdinkel (Losser). Echtgenote van Willem. Kandidaat CPN voor gemeenteraad en Provinciale Staten (1935). Leidster jeugdbeweging Losser.

In dat jaar had Willem Game in Overdinkel veertien partijleden om zich heen verzameld. Dat was voor dit dorp een grote aanhang. In Enschede, waar de CPN volgens de Centrale Inlichtingendienst een aanzienlijke aanhang had, werd het aantal partijleden op 43 geschat.

Willem en Grietje waren in Overdinkel gaan wonen aan de Kerkhofweg, in het huis met de dakkapel. Later werd Spinnersweg 63 het bekende adres, waar veel mensen in nood hebben aangeklopt en geholpen werden.

Tweede Wereldoorlog

Na de inval van de Duitsers in Nederland werden communistische partijen verboden. Nauwelijks was Nederland bezet, of Willem werd gepakt wegens voorbereiding tot hoogverraad. Hij kwam in de gevangenis in Gronau. Hij zat naar eigen zeggen maanden vast, maar kwam vrij wegens gebrek aan bewijs.

Over Willem Game in de Tweede Wereldoorlog zijn verhalen opgetekend 'uit eerste hand' en 'van horen zeggen'.

Een zekere Harm, die voor de Wehrmacht in Hardenberg had moeten werken vertelt in Inslag 1984, no. 3:

'Toen ik weer hier was (in Overdinkel) zegt Willem Game: 'Weet je nog aan aardappels te komen?' Ik zeg jawel, daar in Hardenberg (waar hij had moeten werken) zijn nog aardappels genoeg. Nou zegt ie, kun je dan niet voor mekaar krijgen, dat ze die hier of daar aan de straat brengen. Ik heb hem uitgeduid waar ie moest zijn. Ik er heen en toen had ik 1000 kilo aan de straat staan. De oudste zoon van mij was er ook. Tot 's avonds 11 uur hebben we kort bij die aardappels gelegen. Je kon er niet te dichtbij gaan liggen. We hielden zo een oogje in het zeil of ze er niet wat wegjatten. Tegen 11 uur zijn we op huis aan gegaan. Er was niemand te zien en ze hadden er al om 10 uur zullen zijn. Ik had Willem nog zo goed uitgeduid waar hij moest zijn ... maar dat heeft Willem niet begrepen. Hoe hij dat nou heeft gehad, dat weet ik nog niet, maar hij kwam in Mariënberg uit in plaats van in Hardenberg ... Hij was met een auto van de Wehrmacht, dat had hij hier met de Duitsers voor mekaar'.

Hij verhaalt verder over de avontuurlijke terugtocht, waarbij ze beschoten werden door een Jabo van de Tommies. 'Willem was een scharrelaar en die jongen van hem deed veel breien. Dat spul dat ie breide, ruilen voor spek met de boeren. Zodanig kwam ie aan spek en daar konden wij toen van eten'.

Eind juni 1941 arresteren de Duitsers ruim 400 communisten. Geen belangrijke partijleden, maar hoofdzakelijk pamflet- en krantbezorgers. Zij worden naar Kamp Schoorl gebracht. Begin juli 1941 komen daar nog ruim 200 communisten bij. Onder hen zijn ruim 25 vrouwen. Met hun arrestatie willen de Duitsers de politieke invloed van deze groepen inperken. Vele communisten hebben namelijk, al is het binnen de illegaliteit, nog grote invloed.

Concentratiekamp

In 1942 werd Willem Game opgepakt. Hij werd overgebracht naar Almelo, vervolgens naar Arnhem en werd toen gedetineerd in Kamp Amersfoort. Daar verbleef hij zo'n acht maanden. In januari 1943 werd Kamp Amersfoort tijdelijk ontruimd. Alle gevangenen gaan dan naar Kamp Vught. In Kamp Amersfoort waren de omstandigheden al slecht, maar in Kamp Vught, dat nog lang niet is afgebouwd, is het nog veel slechter.

In Kamp Amersfoort ontmoet hij een andere gevangene uit Losser. Het is pastoor Jacobus Johannes Schaafs van de parochie H. Maria Geboorte.

In 1942 werd op last van de Duitsers het spoorwegbaanvak Oldenzaal-Losser opgebroken. De bezetters hadden het spoorwegmateriaal nodig voor de strijd in Rusland. Deze foto geeft een beeld van het verwijderen van de rails in de Esch.

Pastoor Schaafs

Pastoor Schaafs was een *'Veelbesproken figuur. Recht door zee als hij was, schrok hij er niet voor terug met geweld zijn waarschuwende stem te laten horen, zodat ook de tyrannieke onderdrukker tijdens de bezetting van ons land niet gespaard bleef'*, aldus de tekst op zijn bidprentje.

De pastoor was klein van postuur, ca. 1.65 m en woog ruim 180 pond. Hij had vóór de oorlog al last van een longaandoening. Zijn huishoudster vertelt dat hij, als hij het benauwd had, in de badkamer ging zitten om stoom in te ademen. Dat bracht dan verlichting.

De pastoor werd voor de eerste keer door de Duitsers gearresteerd op 11-6-1942. In een oud schriftje van de zusters van het klooster Maria Bijstand staat geschreven, dat er op die dag werd geroepen: *'Ze hebben onze pastoor weggehaald'*. Hij werd verhoord in Enschede en vervolgens zes weken opgesloten in het Huis van bewaring in Arnhem.

De arrestatie werd veroorzaakt doordat de pastoor had geweigerd om voor de twee zonen van een NSB'er, die als soldaten in het Duitse leger in Rusland waren gesneuveld, een begrafenis te lezen. Hij verwees de moeder

naar de kerk in Gronau. Daar wilde de kapelaan (pastoor Reukes zat al sinds 1941 in kamp Dachau) geen 'Seelenamt' voor haar zonen houden en hij verwees haar weer terug naar haar eigen parochie. Zwaar teleurgesteld kwam ze op de markt in Enschede enkele hoge SS'ers tegen, die ze het verhaal vertelde en zij zeiden 'dat ze wel eens met die pastoor zouden gaan praten'.

Bij zijn vrijlating uit Arnhem kreeg de pastoor het verbod mee, om op de preekstoel over politiek, of tegen de Duitsers te preken. Daar hield hij zich niet aan en hij gaf al snel tijdens de preek een uitvoerig verslag van zijn verblijf in de gevangenis, voorzien van sneren naar de bezetters. Er schijnt voortdurend gelachen te zijn in de kerk.

Er kwamen natuurlijk ook NSB'ers in de kerk, ook van buiten het dorp en het kwam voor, dat er tijdens de preek, iemand kwaad wegliep en/of schreeuwend zijn ongenoegen uitte naar de pastoor. Hij werd dus duidelijk in de gaten gehouden en daar ook door parochianen op gewezen. Maar hij trok zich daar niets van aan.

Pastoor Schaafs met de kapelaans Woertman (links) en Röling (rechts) omstreeks 1940. Een kleine man, ruim 180 pond. De verhouding met de kapelaans was overigens zeer hiërarchisch.

De pastoor werd dan ook voor de tweede keer gearresteerd rond 6 januari 1943. Er kwamen drie Duitsers en een secretaresse en de pastoor werd verhoord in zijn eigen zitkamer. Dit resulteerde in een aanklacht van zes pagina's, ter plekke uitgetypt en ondertekend.

Pastoor Schaafs werd overgebracht naar Kamp Amersfoort. Daar maakte hij kennis met Willem Game. De pastoor werd vervolgens op transport gesteld naar kamp Vught. Vlak voor zijn vertrek trapte een Duitser de arm van de pastoor stuk omdat hij, aldus Willem, ook hier zijn mond niet kon houden.

Willem Game werd veertien dagen later overgebracht naar Vught. Toen hij daar aankwam woog hij nog 96 pond. Hij werd, net als in Amersfoort, weer 'barakoudste', maar nu in een ziekenbarak, een onderkomen met negentig mensen met geheel verschillende achtergronden, communisten, dominees, pastoors, priesters en ouderen, die niet geschikt meer waren voor het buitencommando (de gevangenen die buiten het kamp moesten werken). In die barak was ook de deken van Venlo ondergebracht, Julius van Oppen. Hij werd het eerste oorlogsslachtoffer onder de Limburgse geestelijkheid, volgens de Duitsers overleden aan een hartaanval

Maar Game vertelt een heel ander verhaal. 'De deken had in het ziekenhuis gelegen en was er heel slecht aan toe. 'Een pastoor zei tegen me "Willem ik moet hem bedienen, maar ik heb geen Heilige Olie" '. Willem zorgde ervoor. Kamp Vught was nog niet afgebouwd en er werkten ook mensen uit het dorp. Via een elektricien kwam er olie. De deken werd bediend en ze wilden hem op een ladder wegbrengen naar een rustig plekje. Maar ze werden betrapt door de kamparts en die zei "O, ik zie het al, dat is die paap, gooi hem in het Waschraum' Hij werd boven op 36 doden gesmeten, terwijl hij nog niet dood was. Via de elektricien kwam dit verhaal ook op de Engelse zender. Het Rode Kruis kwam vervolgens in het kamp, maar er was geen dode meer te vinden. De doden in Vught werden niet begraven maar verbrand.

Willem wist pastoor Schaafs ervan te overtuigen ook in 'zijn barak' te komen en dat lukte door medewerking van een arts.

Er kon ook in het kamp nog wel wat 'geritseld' worden. Toen de pastoor klaagde dat hij het altijd zo koud had en zei 'Had ik mijn wollen kleren maar', kon dat geregeld worden, weer via de elektricien. Zo kwam deze wens in de Losserse pastorie aan en binnen enkele dagen had de pastoor zijn eigen wollen kleding in het kamp. De elektricien verleende nog meer van deze diensten en herhaalde malen kwamen er pakjes uit Losser aan.

Pastoor Schaafs heeft vermoedelijk ook nog gewerkt in de barak van Philips. Volgens de beschrijving in het boek van Herman Bourgonje 'H. Maria Geboorteparochie, 1902-2002', pag. 184, die dat citeert uit een ongepubliceerd boek van een medegevangene 'Gijzelaars achter prikkeldraad' door

mr. J.H. van Doorne, was dat *'het gemakkelijkste baantje: een productielijst invullen. Ondertussen hoefde hij zijn brevier en gebed niet te verwaarlozen'*. En uit die beschrijving blijkt ook dat hij diverse pakjes uit Losser ontving: *'we merken dat dadelijk aan de onmiddellijk opgestoken sigaar, die een geur verspreidt, die ons doet denken aan vooroorlogse goede tijden'*.

(Herman Bourgonje geeft in zijn boek geen complete beschrijving van de interneringen van pastoor Schaafs. Dat kon ook niet, want pas kort geleden kon het parochiearchief aangevuld worden met aantekeningen van pastoor Brouwer. Daaruit komt het juiste chronologische beeld van zijn arrestaties naar voren).

Pastoor Schaafs wordt vanuit Kamp Vugt op transport gesteld naar Dachau. Willem Game heeft het geluk dat hij in december 1943 wordt vrijgelaten omdat 'één van de administrateurs in het kamp kans had gezien de papieren van gijzelaars te vernietigen'(aldus Willem).

Op 10 maart 1943 werden de klokken uit de Martinustoren en ook die uit de protestantse kerk verwijderd, om te worden omgesmolten voor de Duitse oorlogsindustrie. De klokken uit de Martinustoren werden uiteindelijk gespaard. Die uit de protestantse kerk zijn nooit teruggekeerd.

Game zegt in een interview (ca.1970), dat hij vanaf zijn vrijlating in 1944 onmiddellijk weer het verzet in ging. Met wie hij samenwerkte is niet duidelijk. Vermoedelijk ook met partijgenoten uit Enschede en Glanerbrug. Tot aan de Bevrijding zegt hij f 18.710,- te hebben uitgekeerd aan vluchtelingen, stakers en onderduikers. *'Enveloppen in de bus stoppen, zonder dat iemand*

het zag natuurlijk. Vlak vóór de Bevrijding kreeg ik een tip van een NSB'er die zei: "Willem ze komen je vandaag ophalen". Ik vluchtte nog diezelfde nacht met drie anderen. We doken onder in Gronau. Zes weken later kwam de Bevrijding'. Coen Hilbrink schrijft in dit verband in 'De illegalen': 'Willem Game, NBS-medewerker (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten) bezorgt Jan Sukkel in zijn woning in Noord-Berghuizen regelmatig gelden voor het verzorgingswerk waarbij hij betrokken is'.

Pastoor Schaafs in Dachau

Kamp Dachau, ca. 20 kilometer ten noorden van München, was het eerste concentratiekamp dat in 1933 door Himmler werd opgericht. Een concentratiekamp voor politieke gevangenen met een capaciteit van 5.000 personen, waar in eerste instantie communisten en socialisten, die volgens de nazi's de veiligheid van de staat in gevaar zouden brengen, werden samengebracht.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog bevond zich in Dachau een grote religieuze gemeenschap. 2771 geestelijken waren er opgesloten en 1034 van hen vonden er de dood. Onder de in Dachau verblijvende geestelijken waren ook enkele honderden Nederlanders, zowel predikanten als roomkatholieke priesters. Geestelijken hadden het extra zwaar. Naast de uitputtende arbeid in de steengroeven en andere werkzaamheden van de buitencommando's en de gebruikelijke sadistische behandelingen en medische experimenten, hadden zij het op christelijke feestdagen extra te verduren, met onder meer geselingen en doornenkronen van prikkeldraad. Een bekende katholieke geestelijke, die in Dachau het leven liet, was prof. dr. Titus Brandsma o.carm., rector-magnificus van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Kamp Dachau wordt door de Amerikanen bevrijd op 29 april 1945. Pastoor Schaafs werd nog net voor de dood weggehaald. Hij kwam eind mei met een ziekentransport terug in Nederland, maar ging vanuit Enschede met de bus naar Losser. Zo stond hij volkomen onverwacht in de pastorie. Hij had, aldus Willem, direct gevraagd waar Game was. Die lag op dat moment in het ziekenhuis in Losser vanwege een zakbreukoperatie.

Zo'n veertien dagen later werd de pastoor plechtig ingehaald vanaf de parochiegrens, ter hoogte van de huidige Losserhof en daar ontmoetten de twee kampgenoten elkaar weer. In de landauer zat Willem links naast de pastoor.

Op de stoep van de pastorie had men een podium gebouwd, waarop voor de verzwakte pastoor een stoel was neergezet, temidden van het kerkbestuur, de kapelaans, de waarnemend burgemeester en andere notabelen. Het moet een zeer ongemakkelijke situatie zijn geweest voor deze mensen

om daar voor de pastorie te staan, met in hun midden de communistische voorman, en nog wel naast de pastoor. Game mocht ook een toespraak houden, maar niemand op het overvolle kerkplein heeft gehoord wat hij zei. Toen hij aan de beurt was deed de microfoon het net niet, aldus Willem. (Ik twijfel aan dit verhaal, want op de foto's staat bij geen enkele spreker, ook niet bij de pastoor, een microfoon; Th. E.).

Willem Game stond eerst naast de zittende pastoor, maar later werd er voor hem ook een stoel gehaald.

Gemeenteraadsverkiezingen 1946: drie turbulente dagen

Na de Bevrijding was de bestuurlijke situatie in Losser chaotisch. Burgemeester van Helvoort was in 1944 ondergedoken in zijn geboorteplaats Vlijmen. Het Militaire Gezag beticht hem in eerste instantie van 'een laakbare houding' tijdens de oorlog. Behalve de burgemeester moesten ook drie ambtenaren hun werkzaamheden staken. Daarnaast waren er nog vier ambtenaren geschorst. Het onderzoek naar deze ambtenaren duurde tot medio 1946. Losser was in die tijd overwegend katholiek (ruim 70%) en Nederlands Hervormd (ruim 20 %). Dat gold ook voor het ambtenarenbestand. Er werkten ook wel mensen die protestant waren, maar hun carrièrekansen waren gering. Zelfs een salarisverhoging zat er vaak niet in. Zulke tegenstellingen komen in die emotionele periode extra tot uiting. De zuivering van het ambtenarenbestand bracht in Losser, zowel bij het gemeentepersoneel als bij de bevolking, een tweespalt teweeg. Men probeerde zelfs via de krant zijn recht te halen, ook met adhesiebetuigingen, nog zeer ongebruikelijk in die tijd. (Over die periode kunt u meer lezen in Oet Dorp en Marke 2010-3, het speciale nummer 'C.J.A. van Helvoort; de tragiek van een burgemeester in oorlogstijd'.

<http://www.historischekringlosser.nl/orgaan/teksten/2010-3.pdf>).

Bevrijdingsoptocht in Overdinkel.

De CPN was na de landelijke verkiezing in 1946 met tien zetels in het parlement gekomen. Dus ook in Losser moest winst te behalen zijn.

De partij maakt voor de gemeenteraadsverkiezingen van vrijdag 26 juli 1946 een verkiezingspamflet, waarin de bijzondere relatie van Willem Game met pastoor Schaafs wordt gebruikt om kiezers te winnen bij de katholieken. Op dat pamflet staat linksboven een foto, genomen voor de pastorie na de intocht van de pastoor, waarin hij Willem de hand reikt.

Pastoor Schaafs is ten tijde van de verkiezingen al enkele maanden ernstig ziek door alle ontberingen in de kampen en zal overlijden in het ziekenhuis in Enschede, één dag na de verkiezingen. De krant geeft als doodsoorzaak tuberculose. Willem gaat nog naar hem toe maar wordt niet in de sterfkamer toegelaten.

Game mengt zich tijdens de verkiezingspropaganda ook in de discussie 'goed of fout in de oorlog'. Hij is dan P.R.A.-rechercheur. P.R.A. staat voor 'Politieke recherche afdeling', sinds 1946 de opvolger van de P.O.D. (Politieke opsporingsdienst). Beide instanties hadden als doel het opsporen van en onderzoek doen naar 'foute elementen' in de Nederlandse samenleving gedurende de Duitse bezetting, naar mensen dus die in meer of mindere mate met de Duitsers hadden gecollaboreerd.

Op dit verkiezingspamflet van de CPN en in 'De Waarheid', werden enkele inwoners van Losser uitgemaakt voor collaborateurs.

Men verhaalt dat, zowel in Losser als in Overdinkel, de zusters van de r.k. scholen de kinderen aanzetten, om de opgehangen pamfletten 'er af te trekken'.

Uit het pamflet van de CPN

De Partij Van De Overwinning!

De communisten willen het "Heb Uw naasten lief gelijk U zelfen" reeds op deze aarde verwezenlijken! Dit in tegenstelling tot de R.K. en Christelijke werkgevers, die met den mond hetzelfde belijden, maar als het op daden aankomt, dan halen zij hun arbeiders en dienstpersoneel het vel over de oren. Maar toch zitten deze heren vóóran in de kerk en zij zijn het, die het hardst schreeuwen, dat de communisten godsdienstvervolgers zouden zijn. Néén, gij huichelaars! Gij zijt beangst voor uw geldzak, dien gij bij elkaar gestolen hebt, door de arbeiders hun rechtvaardig deel te onthouden ...

Aan het hoofd van dit manifest ziet gij een foto, waarop hand in hand de pastoor van Losser en onze lijstaanvoerder W.P. Game. Zijne Eerwaarde kan getuigen, dat de communisten geen godsdienstvervolgers zijn, maar integendeel beschermers van de godsdienstige belangen der werkers zijn! Willem Game zorgde in het concentratiekamp ervoor, dat de stervende R.K.

strijders tegen het fascisme ongestoord konden biechten. Hij hielp zijn kameraden op alle mogelijke manier en daarbij heeft hij niet gevraagd naar politieke en godsdienstige verschillen. Dit werd ook door Z.E. (Zijne Eerwaarde de pastoor; Th.E.) tot uiting gebracht. ... Thans staan op de lijsten van de KVP mensen die met den vijand heulden, toen uw pastoor en Willem Game in het kamp schouder aan schouder naast elkaar stonden voor de vrijheid van ons land. Thans is uw pastoor lichamelijk een wrak, Dat dit zoo is, daaraan zijn b.g. (bijgenoemde; Th.E) mensen medeschuldig! Hetzelfde geldt ook voor de Christelijke Historische lijst. Ook op deze lijst treffen wij twee namen aan van mensen, die tijdens de bezetting arbeiders ronselden voor Niehues en Düting te Nordhorn en G. van Delden te Gronau.

De foto die op het CPN-verkiezingspamflet stond was een fractie eerder of later gemaakt dan deze. Op die foto kijken Game en de pastoor naar de mensen op het kerkplein. Zeer effectvol, maar de kwaliteit was te slecht om hier op te nemen.

Uit het pamflet van de KVP

De waarheid over de Communisten.

U zult allen wel dat vuile pamflet van de heeren communisten gelezen hebben, waarin onze ZeerEerw. Heer Pastoor, een man die op het oogenblik op sterven ligt en zich niet verdedigen kan, wordt voorgesteld als zou hij niet tegen de communisten zijn.

Alle katholieken weten, dat zijn Eerw. altijd met klem tegen de communisten gewaarschuwd heeft, als zijnde de grootste godsdienst vervolgers ... Het is

te droevig, anders zou men er om lachen. ... Het is best mogelijk, dat de heer Game, als afvallige katholiek, in tegenwoordigheid van zoo'n edel mensch als de pastoor van Losser, met den dood voor oogen zijn katholieke ondergrond weer gevoeld heeft. ... honderden communisten zijn juist in de concentratiekampen de beulen geweest van de katholieke priesters ... En daarom vinden wij het vies en vuil, dat een oude stervende man als de Pastoor van Losser, op zoo'n manier voor hun propaganda wordt gebruikt en dat een persoon als Willem Game zich daartoe leent. Wij hadden gehoopt, dat tenminste op dit gebied zijn oude katholieke gevoelens, welke naar wij als katholieken vurig hopen, in zijn hart nog sluimeren, zich daartegen verzet zouden hebben. ...

Smaadschrift

Een medegevangene van Game uit Kamp Vught, rijwielhandelaar L.K. uit Hengelo, heeft zich tot de Twentsche Courant gewend, met de mededeling dat de heer Game in het kamp 'niet - wat men noemt - helemaal pluis was geweest'. Twee andere getuigen, de heren L. en V. uit Tubbergen bevestigen zijn verhaal. Zij hebben hun verhaal aanhangig gemaakt bij de P.O.D. te Almelo. Die heeft na lang aandringen van L.K. en de twee getuigen Game verhoord in Losser, in het bijzijn van die drie mensen. Tot dan toe hebben ze van deze zaak niets meer gehoord, ofschoon het al een jaar geleden is. Een verkiezingsrel is geboren.

Game was Stubenältester van barak 8D in het kamp Vught. Hij had er in toegestemd dat te worden, omdat hij dacht daardoor zijn medegevangenen zoveel mogelijk van dienst te kunnen zijn. In deze barak waren onder meer ook L.K., diens vriend Oude B. alsmede L. en V. uit Tubbergen ondergebracht. Over de Stubenältester zegt L.K., dat die mensen de gewoonte hadden zichzelf bij het uitdelen van eten rijkelijk te bedelen. 'Game maakte hierop geen uitzondering'.

Op 18 januari 1943 heeft Game, volgens verklaringen van L.K., Oude B. die zich warmde bij de kachel dusdanig geslagen, dat hij door de barak rolde. Oude B. was ernstig ziek en leed aan uitputting en ondervoeding. Enige dagen daarna is hij dan ook overleden. Het was verboden bij de kachel te zitten en de Stubenältester had er op toe te zien dat dit niet gebeurde.

De katholieke Twentsche Courant publiceert dit verhaal op donderdag 25 juli 1946, de dag voor de verkiezingen, onder de titel 'Wie is Game'. Ook de KVP verspreidt dit in Losser in een pamfletvorm. De afvallige katholiek Game maakt in hun ogen misbruik van de toevalligheid om samen met de pastoor in hetzelfde kamp te hebben gezeten. 'De mogelijkheid is evenwel niet uitgesloten, dat zich katholieke kiezers door deze lage propaganda la-

ten misleiden' en daarom achten zij het noodzakelijk om dit verhaal te publiceren. 'Omdat Game en zijn partijgenoten zich niet ontzien om persoonlijke aanvallen te lanceren kan het naar onze meening ook geen kwaad, dat de bevolking van Losser kennis neemt van deze feiten, die naar drie getuigenverklaringen, absoluut op waarheid berusten'.

Naar eigen zeggen ging Game 's nachts naar Enschede om hulp te halen. Zo'n 6 mannen (in een ander interview zegt hij 15) gingen mee naar Losser. In de buurt van het politiebureau (toen nog Martinusplein 16)) was men een huis aan het bouwen en daar haalden ze witkalk vandaan. Die nacht werd overal in Losser op straten, muren e.d. gekalkt: *'Lasteraars van Willem Game zullen vervolgd worden'.*

Game krijgt steun van Dirk van der Meer, een ambtenaar van de gemeente Enschede. Hij was begonnen met het achteroverdrukken van distributiebonnen voor onderduikers en werd zo actief in het verzet, o.a. met het in veiligheid brengen van krijgsgevangenen en piloten. Hij heeft samen met Game in Amersfoort en Vught gezeten en hem leren kennen en hoogachten. Van der Meer wendt zich tot de Twentsche Courant en *'doet verder omtrent de personen, die deze belastende verklaringen over Game hebben afgelegd, eenige beschuldigingen welke wij echter niet wenschen op te nemen, omdat hieruit nog geenszins geconcludeerd behoeft te worden, dat hun verklaringen omtrent Game niet juist zijn'.* (Het gaat bij die beschuldigingen om diefstal van voedselpakketjes van medegevangenen. Game komt op die beschuldiging t.a.v. L.K. en de getuigen terug in een kranteninterview ca. 1970. Th. E.)

De Twentsche Courant blijft bij haar mening: een onsmakelijk verkiezingspamflet met persoonlijke verdachtmakingen en misbruik van de doodzieke pastoor.

Dirk van der Meer (1906-1989) voerde bij de gemeente Enschede een lange strijd voor eerherstel, dat nog steeds moet komen. In 2014 verscheen hierover een boek van wijlen oud-gemeentearchivaris Ties Wiegman, waaruit een beeld oprijst, dat een groep binnen het Enschedese verzet rond de Bevrijding het slachtoffer is geworden van liquidaties door een andere verzetsgroep.

Game diende inderdaad op 26 juli 1946 een aanklacht in tegen de Twentsche Courant en tegen L.K.

Rechtbank

De zaak komt voor de rechtbank te Almelo op 4-2-1947.

De waarnemend hoofdredacteur van de Twentsche Courant mr. B.H.A.M.

Plegt staat dan terecht tezamen met L.K. uit Hengelo, op beschuldiging van smaadschrift in de vorm van een publicatie. Getuigen zijn de twee andere ex-gevangenen L. en V. uit Tubbergen.

Bernard Plegt (1904-1977) was geboren aan de Kerkstraat in Losser, in het huis dat stond op het nu braak liggende stuk grond. Hij had een sterke band met Losser en daar vrienden en kennissen en het was in zo'n klein verzuild dorp 'ons kent ons'. Later zou hij in 'Oet et oale doarp', in twee delen zijn herinneringen publiceren aan het dorp van zijn jeugd. Hij woonde toen ook nog in de gemeente Losser, in Zuid-Berghuizen.

Willem Game heeft bij de rechtbank niet alleen al allerlei verklaringen over zijn goede gedrag overlegd, maar zijn raadsman bleek ook nog in het bezit van niet minder dan ongeveer tweehonderd verklaringen, waaruit moest blijken dat hij in het kamp altijd goed gehandeld had en deze medegevangenen, zelfs met gevaar voor eigen leven, had geholpen. Game zou wel vaker mensen bij de kachel weggejaagd hebben. Dat was zijn plicht zei hij, omdat anders de kolentoewijzing voor de barak werd ingehouden. *'Als ik dat toeliet zaten we drie dagen zonder kachel'*.

De Officier van justitie ging als eerste in op de vraag of de gebeurtenis inderdaad had plaats gevonden. Ondanks de positieve verklaringen voor de heer Game is hij ook van mening, dat de andere getuigen *'heusch geen lesje van buiten hebben geleerd'* en dat Game inderdaad gehandeld had zoals gepubliceerd. Maar hij betwistte de stelling dat door publicatie gehandeld zou zijn in het algemeen belang. Van Game is verder niets nadeligs gezegd, ook tijdens de zitting niet. Hij eist tegen de beide verdachten, de waarnemend hoofdredacteur en de rijwielhandelaar een geldboete van f 100,- subs. 50 dagen. Game zelf had f 1.000 schadevergoeding geëist.

Hoe liep het af

'De man van de rechtbank werd overgeplaatst naar Zwolle en zijn opvolger sprak alles vrij', aldus Willem in een gesprek met pastoor Brouwer en in een krantenartikel, ca. 1970. Daarin zegt hij ook, dat het om dezelfde mannen ging die hij in het kamp betrappt had op diefstal van eten van medegevangenen.

Je krijgt hieruit de indruk dat het geen normale rechtsgang was. Maar dat was het wel. Na veertien dagen, op 18 februari kwam de uitspraak. Zowel Bernhard Plegt alsook L.K. werden inderdaad vrijgesproken.

De uitspraak erkent dat Plegt heeft gehandeld in het algemeen belang. En zoals ook al tijdens de zittingsdag duidelijk werd, hebben L.K. en de getuigen dit verhaal ook niet verzonnen. *'Evenwel is gebleken uit overlegde brieven van ex-gevangenen uit het concentratiekamp te Vught, dat Game zich*

overigens voortreffelijk heeft gedragen. Maar er is geen sprake van smaad noch smaadschrift... 'dat hieruit tevens volgt, dat beleedigde partij in haar civiele vordering niet ontvankelijk is'. Game krijgt geen schadevergoeding.

Toch is het latere verhaal van Game over dit proces wel enigszins te begrijpen. De rechtszaak werd gevoerd door een drievoudige kamer en het is vervolgens heel normaal, dat het vonnis maar door één van de rechters wordt voorgelezen. En soms zelfs door een andere rechter. Misschien was dat voor hem niet duidelijk.

Bij die eerste gemeenteraadsverkiezing kwam de CPN één stem tekort om twee raadszetels te bemachtigen. Game gaat dus als eenling de gemeenteraad in en er wacht hem een moeilijke tijd. Later zegt hij, die totaal geïsoleerde positie in de raad als bijzonder pijnlijk te hebben ervaren.

Eerste raadsvergadering

Willem Game aanvaardt op 3 september 1946 een zetel in de Losserse gemeenteraad. Om een indruk te geven van hoe men toen tegenover elkaar stond het volgende:

In de vergadering van 26 november komt bij de ingekomen stukken aan de orde het besluit van de Commissaris der Koningin, waarbij een ambtenaar een berisping wordt toegediend in verband met zijn houding tijdens de Bezetting. Game merkt op niet akkoord te gaan met alleen maar een berisping. Hij is van mening dat het salaris, dat de ambtenaar niet heeft ontvangen tijdens zijn schorsingsperiode, als straf ook niet uitbetaald moet worden. De voorzitter maakt duidelijk dat dit door hogere instanties is onderzocht en dat die daarover beslissen. De woordvoerder van de KVP is van mening, dat de ambtenaar er juist goed aan heeft gedaan om op zijn post te blijven en 99% van de bevolking is het daar mee eens. Hij stelt bovendien, dat de Zuiveringscommissie eerst zelf wel eens gezuiverd had mogen worden. Game wenst dan de namen te horen van degenen uit de commissie, die gezuiverd hadden moeten worden. Als de KVP-woordvoerder die namen wil noemen, grijpt de voorzitter in.

Game uit ook kritiek op de Woningcommissie, die naar zijn mening *'lang niet met alles op de hoogte is en haar taak niet waardig en eerlijk vervult'*. Zo keurt hij af dat iemand in Overdinkel een woning kreeg toegewezen terwijl zijn moeder in een hele grote villa woont.

Het toewijzen van woonruimte en inwoning bij anderen was een heikel punt. Maar ook op andere gebieden van het dagelijks leven konden de emoties hoog oplopen in deze chaotische tijd. Het volgende bericht uit de Twentsche Courant, in dit geval over Overdinkel, geeft hiervan een beeld.

Veldslag dreigde te Overdinkel

Om het in beslag nemen van varkens

In het typische grensplaatsje Overdinkel, met zijn goede, doch zich vaak niet aan wetsformaliteiten storende bevolking, dreigde Woensdagavond en complete veldslag te zullen ontstaan tusschen de bevolking en C.C.D. ambtenaren, die bij de fam. G. J. P. een viertal varkens in beslag wilden nemen. De C.C.D. ambtenaren kozen de verstandigste partij en zagen, althans voorloopig onder den druk van honderden dorpsgenooten van een inbeslagname af.

De eigenaar had de varkens niet vermeld op de verplichte registratiekaart, omdat hij voor die beesten toch geen 'voedertoewijzing' zou krijgen. Hij had er natuurlijk geen zin in om die, onder moeilijke omstandigheden gemeste beesten, voor de algemeenheid af te staan. Twee wilde hij er wel afstaan, maar niet alle vier. Dat liep uit de hand. De volgende avond kwamen vijf ambtenaren van de Centrale Controle Dienst en twee politieagenten om de twee overgebleven 'spekleveranciers' ook op te halen. De buurt en dorpsgenoten beschouwden dit als een aanslag op de 'kleine man' en het geval werd nog onsympathieker, toen men hoorde dat het hier 'aangebracht werk' betrof.

'Heel Overdinkel toonde zich dan ook solidair en de ambtenaren togen onverricht ter zake huiswaarts.'

De Centrale Controledienst (CCD) spoorde economische delicten op, zoals prijsopdrijving, zwarte handel en smokkel. Maar ze deelden ook bekeuringen uit aan mensen die 'een beetje voor zichzelf slachtten'. Dat voelde als zeer onrechtvaardig.

Annexatie Berghuizen 1955

Er worden tussentijdse gemeenteraadsverkiezingen gehouden omdat Berghuizen bij Oldenzaal is gevoegd. 'De Waarheid' kopt trots: 'Prachtige overwinningen voor de Communisten'. In de verkleinde gemeente worden dan 1628 stemmen minder uitgebracht dan in 1953. Bij de verkiezingen voor Provinciale Staten, het jaar daarvoor, kreeg de CPN 462 stemmen. En nu 693, precies evenveel als in 1946. Willem Game behoudt zijn raadszetel met een overschot van maar liefst 213 stemmen.

Burgemeester J.P.A.M. van de Sandt (KVP) schreef deze overwinning toe aan de '*sensatie die de communisten hadden gemaakt*'. Zij hadden blijkaar

flink campagne gevoerd tegen in hun ogen het wanbeleid van de KVP-raadsmeerderheid, dat onder meer tot uiting kwam in een drastische verhoging van water- en lichttarieven, de verwaarlozing van de wegen en het achterblijven van de woningbouw. De CPN had de bevolking opgeroepen tot strijd tegen de oorzaken van deze wantoestanden: de mandements- en pro Wehrmacht-politiek van Romme.

Carl Romme was de KVP - voorman, die samen met Willem Drees de naoorlogse politiek domineerde. Het mandement is het, op 30 mei 1954 uitgebrachte herderlijke schrijven van de Nederlandse bisschoppen, met aan het hoofd Johannes kardinaal de Jong, met als onderwerp 'De katholieek in het openbare leven'. Kernpunten van het mandement waren een verbod voor katholieken om lid te zijn van de socialistische vakbeweging N.V.V. en om regelmatig socialistische vergaderingen bij te wonen, socialistische pers te lezen of naar de VARA te luisteren.

De Wehrmacht-politiek heeft betrekking op het nieuwe Duitse leger. In 1955 werd in West-Duitsland de Bundeswehr gevormd, mede ter versterking van de NAVO . Het was wel de tijd van de Koude Oorlog en het Rode gevaar. De communisten waren natuurlijk fel tegen de Duitse herbewapening, want hun blik was gericht op Moskou.

De heer Lute Velders (69 jaar) zegt in 2016 in een interview met Sietse Smit over de jaren vijftig:

'Bij ons in de familie werd tegen Willen Game altijd ome Willem gezegd. Ik kan mij herinneren dat hij zowel bij ons in de familie, als bij de bevolking van Overdinkel in hoog aanzien stond. Hij was ook een bijzonder aardige man. Om ome Willem te steunen in zijn politieke loopbaan waren wij thuis geabonneerd op 'de Waarheid'. Als jongen in de leeftijd van rond de 8, 9 of 10 jaar heb ik gezien dat de CPN met geluidswagens in Overdinkel rond ging. Volgens mij was dat voor de verkiezingen van de gemeenteraad. Uit een op de imperiaal van de auto gemonteerde luidspreker, scandeerde het geluid 'Wie heeft er gezorgd voor verlichting op de Achterweg (mogelijk dat hier de Kerkhofweg werd bedoeld.) -Willem Game, Willen Game, Willem Game- klonk er dan als antwoord. Ik kan mij ook nog herinneren dat ome Willem in zijn propaganda de hulp kreeg van Karel Meulenbroek en diens echtgenote Roelie Kleinsma. Tijdens de propaganda werden er ook folders uitgedeeld. Ik zag dat ze naar een plek reden in Overdinkel, waar later de Wilhelminastraat werd aangelegd, ongeveer op de kruising Tjibbe Knolstraat/Julianastraat. Hier lag een hele grote bult zand. Vermoedelijk was dat in de periode dat de Wilhelminastraat werd aangelegd. Willem Game en zijn helpers beklommen de berg zand en hielden vandaar weer een toespraak voor de verzamelde bevolking. Deze plek werd overigens door meerdere politieke partijen gebruikt als plek om tegen de bevolking te spreken'.

De Hoofdstraat bij de protestantse kerk.

Foto's die mooi weergeven hoe Overdinkel veranderde in een mensenleven.

Kruising Julianastraat/Tjibbe Knolstraat, op deze foto al afgebouwd. De 'bult zand' is verdwenen.

Hongaarse opstand 1956

In de vergadering van de gemeenteraad van vrijdag 30 november 1956 zorgde Willem Game voor tumult. Om dit te begrijpen moeten we eerst terug in de tijd.

In de novembermaand van 1956 hield de wereld de adem in door twee grote crisissen. De Hongaarse opstand was op 23 oktober begonnen en de betogers dwongen de regering om af te treden. Op 4 november, vielen troepen van het Warschaupact het land binnen, en sloegen de opstand, die 13 dagen geduurd had, neer. De licht bewapende opstandelingen konden niet op tegen de Sovjets, die zeventien zwaarbewapende divisies inzetten. Boedapest werd omsingeld en de tanks reden de straten binnen. De Hongaren trachtten ze met molotovcocktails tegen te houden, terwijl de radio steeds indringender het Westen om hulp vroeg. Bij de gevechten kwamen naar schatting vijftienghonderd Hongaarse burgers om het leven. Het aantal doden aan de zijde van de Sovjet-Unie wordt geschat op bijna achthonderd.

Bijna gelijktijdig speelde de Suezcrisis, of Tweede Arabisch-Israëlische Oorlog. Dit was een conflict over het bezit en de toegang van het Suezkanaal. Het leidde tot een oorlog in de Sinaï tussen Egypte aan de ene kant en Israël, gesteund door het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk, aan de andere kant. De gevechten duurden van 31 oktober tot en met 5 november 1956.

De angst voor het 'Rode Gevaar' was in Nederland alom aanwezig. Daar was ook wel aanleiding toe. In 1946 haalde de CPN 10 zetels. Communisten waren zeer actief geweest binnen het Verzet en dat was ongetwijfeld van invloed. Maar de loyaliteit van de CPN lag na de Tweede Wereldoorlog niet in Den Haag, maar in Moskou. Daar had men het marxisme-leninisme en dat was de 'Heilsleer'. De Sovjet-Unie was de 'Heilstaat' en Stalin de 'Heiland' in eigen persoon. Communisme werd in Nederland de binnenlandse vijand, een veelkoppig monster. De overheid beschouwde de communisten dan ook als staatsgevaarlijk. Dat begon al direct na de oorlog onder meer door hun antikoloniale houding. Zij waren tegen het uitzenden van troepen naar Nederlands-Indië. Vanaf 1952 kon een communist geen ambtenaar zijn en was er een zwarte lijst van 'bij revolutiegevaar op te pakken CPN'ers'.

De Russische inval in Hongarije, maakte in Nederland dan ook veel reacties los. De Koreaanse oorlog, waarin het Westen en de communisten elkaar bevochten lag nog vers in het geheugen. In 1953 was daar een wapenstilstand bereikt. Vrede is er nooit gesloten. De anticommunistische emoties kwamen onder meer tot uiting op 4 november 1956. Toen werd het hoofgebouw van de CPN door een woedende groep Amsterdammers belaagd.

Het werd bekogeld met stenen, waarbij ruiten sneuvelden en deuren werden open gebroken.

Gemeenteraad

Wat gebeurde er tijdens die eerste gemeenteraadsvergadering na deze spannende en roerige weken? De voorzitter burgemeester J.P.A.M. van de Sandt hield een toespraak waarin hij met eerbied de vrijheidsstrijders van Hongarije herdacht en met dankbaarheid sprak over de spontaniteit, waarmee ook in Losser was deelgenomen aan de hulpactie ten bate van de slachtoffers. De collecte was binnen 24 uur georganiseerd en had in totaal een bedrag van f 9.347 opgebracht.

'Het communistische raadslid W. Game tartte als reactie op de toespraak de raad en de voorzitter, om uit Hongarije gelijke foto's te tonen, als die welke van het strijdtoneel in het Midden-Oosten waren gepubliceerd. Ten bewijze daarvan had de CPN-woordvoerder een krant meegenomen en toen hij die met luider stem sprekend ontvouwde, achtten zijn collega's van alle andere fracties (de wethouders inbegrepen) en enkele andere aanwezigen de tijd gekomen om de zaal te verlaten, totdat dit betoog was afgelopen' (Tubantia 1-12-1950).

Game was blijkbaar van mening dat de publieke opinie net zo verontwaardigd moest zijn over de inval van de Westerse agressor in het Midden-Oosten, te weten Frankrijk en Engeland, die Israël te hulp waren geschoten, als over de Russische inval in Hongarije. De krant vervolgt:

'Toen de heer Game was uitsproken en de raadszaal haar gewone beeld weer vertoonde, antwoordde de voorzitter, dat men over de agressors in het Midden-Oosten ook wel zijn gedachten kon hebben, maar dat het toch wel typerend was, dat alle partijen daar gehoor hadden gegeven aan een oproep van de Verenigde Naties om de strijd te staken en dat daar waarnemers van de VN werden toegelaten. Dit is in Hongarije nog niet mogelijk geweest'.

En dat zou ook niet gebeuren. De opstand kostte dus velen het leven en meer dan 200.000 Hongaren werden gedwongen om Hongarije te verlaten. In Hongarije zelf werden ruim dertienduizend mensen gevangen gezet. Daarvan zijn er naar schatting 350 geëxecuteerd.

Willem Game had al een totaal geïsoleerde positie in de raad en door dit optreden zal dit nog sterker zijn geworden.

Maar bij de 'gewone man' bleef hij geliefd. *'Willem Game was een prima kerel. Een CPN-er. Hij zat in de gemeenteraad. In de Koude oorlog in de vijftiger jaren heeft hij veel tegenwerking gehad. Niet zozeer van de bevolking, maar meer in de hogere kringen. Hij was een bouwvakker. Mensen gingen*

naar hem toe, mensen die het moeilijk hadden, mensen die een huis wilden hebben. Altijd was hij paraat en hij zorgde er ook voor, dat de mensen geholpen werden. Iedereen was gek met hem. ... De CPN had hier nogal wat steun. Niet zozeer om de CPN zelf, maar om Game. Hij kwam voor de arbeiders op'.

Maar de jaren zorgden ervoor, dat men hem ook binnen het gemeentehuis en de raad beter leerde kennen. In 1966 kwam er eindelijk een meer normale situatie en ging Willem Game ook deel uitmaken van enkele raadscommissies. Voor hem brak toen een tijd van echt geluk aan, omdat hij voelde dat hij geaccepteerd werd. In 1967 krijgt hij versterking van het tweede communistische raadslid in de persoon van P. Blaauwbroek.

Gemeenteraadsverkiezingen 1970

'Kennisgeving aan de bevolking van de gemeente Losser. Voor u op woensdag 3 juni gaat stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen, willen wij als enkele ingezetenen van de gemeente Losser iets tot u zeggen: Geef uw stem zo niet weg! Want een gemeenteraadsverkiezing is geen landelijke verkiezing. Het gaat hier om het vertrouwen in de persoon. Wie durft er iets te zeggen in de raadsvergaderingen? Bij wie klopt u nooit vergeefs aan? Wie kijkt er niet naar geloof of politieke overtuiging? Wie zit er al 24 jaar in de gemeenteraad? Praat hier eens over met de stemgerechtigde leden van uw gezin. Dan zult u ook tot de overtuiging komen dat deze ene man Willem Game is. Stem daarom no. 1 van lijst 4'.

Dit stond op een pamflet met een oplage van 3.000 exemplaren, dat toen in de gemeente Losser werd verspreid. Lijst 4 was de Communistische Partij. Maar het was geen gewoon verkiezingspamflet van de partij zelf. Het was een uniek pamflet, want het werd uitgegeven door een aantal niet-communisten.

Game wordt dan in de krant beschreven als *'boven alles een sociaal werker, een tanige vriendelijke man met grijswit haar en grijze rustig glimlachende ogen'*. Pastoor Brouwer schrijft daarbij in zijn aantekeningen: *'strikt eerlijk'*. In Overdinkel, waar hij woont stemmen 501 mensen op hem en in Losser zijn dat er 338. *'Hij kreeg toen procentueel persoonlijk de meeste stemmen van allen, die in het politieke leven van Losser hun naam op een lijst lieten zetten.*

Het oude raadhuis was veel te klein geworden. De barakken vormden de verbinding met de oude burgemeesterswoning, die ook een kantoorfunctie had gekregen. Midden boven de Sint Bernardus Stichting.

Willem Game omstreeks 1970.

Zilveren raadsjubileum 1971

In een buitengewone raadsvergadering op zaterdagmorgen 4 september 1971 wordt Willem Game, samen met wethouder H.J.A. Nijhuis gehuldigd omdat zij vijftieng jaar raadslid zijn geweest. Een openbare vergadering omdat, zoals burgemeester J.P.A.M. van de Sandt zei *'de gemeenschap er recht op heeft daar kennis van te nemen. U was als eenling in het begin dikwijls als een roepende in de woestijn'*. De jubilaris had vaak tegen de begroting en tegen belastingverhogingen gestemd en had zich onder meer steeds voorstander getoond van sociale woningbouw. *'Persoonlijk heb ik u altijd in hoge mate gewaardeerd'*, aldus de burgemeester.

Terugblikkend zegt Game: *'Het heeft me veel tijd en geld gekost. Vooral veel tijd, want er zijn maar weinig avonden geweest dat ik thuis was. Er was altijd wel iets waar je achteraan moest. Gelukkig heb ik een vrouw, die er net zo over denkt als ik en zij heeft nooit geklaagd over mijn veelvuldige afwezigheid'*. Hij is 68 jaar maar wil, als hij gezondheid blijft, weer kandidaat zijn voor de gemeenteraad. *'Want wat zegt leeftijd als je nog idealen hebt?'*

Een raadsvergadering eind jaren zestig. Van links naar rechts: de heren Volker, Stegge, Riekert, onbekend, Uit 't Broek. Achter de collegetafel: wethouder Nijhuis, burgemeester van de Sandt, gemeentesecretaris Buis, wethouder van de Woning, griffier Hartendorp (rechts in de hoek), de heren Ensing, Flear, Blauwbroek, Game en Knobbe.

Café Knol aan de Hoofdstraat, rond 1900, was de basis van een zakenimperium van horeca en winkels, waaraan in de tachtiger jaren van de vorige eeuw een einde kwam.

'Cafetaria Gerrit' (Game) aan de Hoofdstraat in 1960. Willem Game was hierbij zeer betrokken. Het groeide in de latere generaties uit tot het horecacomplex met het Grenshistorisch Smokkel- en Textielmuseum, dat op 16 augustus 2012 door brand werd verwoest.

Afscheid

Drie jaar later, op 20 december 1974, woont Willem Game de laatste raadsvergadering bij. Hij heeft lang gearzeld voor hij tot deze stap besloot, maar hij moet rekening houden met zijn gezondheid en leeftijd (72). Het raads-werk viel hem de laatste tijd zwaar.

'Het was doodstil in de raadszaal toen burgemeester J.P.A.M. van de Sandt de 72-jarige Overdinkelaar bedankte voor het vele werk, dat hij voor de gemeente heeft gedaan. Een stilte, die een sfeer van achting en respect opriep voor een man die als mens grote waardering heeft'.

Ruim 28 jaar maakte hij deel uit van de raad en nu moet hij om gezondheidsredenen dit ambt neerleggen. *'U hebt uw taak altijd met bezieling en gedrevenheid door idealisme uitgeoefend. Wij hebben u leren kennen als een harde werker, die altijd klaar stond om mensen te helpen. En u hebt veel mensen geholpen'.*

Hij heeft altijd gestreden voor Overdinkel. Zo was het met name aan zijn 'vechten' te danken dat in Overdinkel een huisarts kwam. Als er in de raad werd gesproken over grote bedragen en grote bestemmingsplannen, kon hij vragen om de verbetering van één huisje, meestal in Overdinkel. Veel mensen gingen dan ook met hun problemen naar hem toe. 'Hij deed dat alles als mens'.

Echtpaar Game-Leeuw 50 jaar getrouwd in 1972.

'Bedankt voor uw oprechtheid en uw goedheid' zei de heer F.G.H. Meijer namens de KVP-fractie en bij monde van de heer A. Pijnappel sprak de P.P.R. haar bewondering voor hem uit.

'Jongens, ik kan het allemaal niet meer bolwerken, maar ik wil me blijven inzetten voor deze gemeente', waren de laatste woorden vanaf zijn raadsstoel, van een zichtbaar ontroerde Willem Game.

Willem Game werd op 25-1-1980 opgenomen in het Losserse ziekenhuis met een dubbele longontsteking en verschijnselen van dementie. Op 9-4-1981 werd hij opgenomen in het verpleeghuis Bruggerbosch. Daar stierf hij op 12-6-1981.

Thea Evers

Dank aan: Andries Kuperus, Chris Meekers, Bennie Nijhof en Sietse Smit.

Bronnen:

- Ø Archief Historische Kring Losser
- Ø Archief parochie H. Maria Geboorte Losser
- Ø Historisch Centrum Overijssel:
Archief van de Arrondissementsrechtbank te Almelo
Twentsche Courant 1945-1947

Geraadpleegde literatuur:

- Ø Bourgonje, H. H. Maria Geboorteparochie Losser 1902-2002.
- Ø Dagblad Tubantia
- Ø <http://www.dachau.nl/>
- Ø <http://www.delpher.nl/nl/kranten/>
- Ø Dinkellander
- Ø Hilbrink, Coen. De illegalen. 1989.
- Ø Inslag. Nr.3. 1984.
- Ø Luizink, J.J. In Losser is niets gebeurd... 1995.
- Ø Scholten, Rinus. Heerroom Osse van Beckum. 1987.
- Ø Tubantia
- Ø Twentsche Courant